
IKITEISMINIO TYRIMO TYRĖJO PROFESIONALUMO APIBRĖŽTIES DILEMA IKITEISMINIAME TYRIME (ARBA KOKIA PROFESIONALUMO VERTĖ?)

Žaneta Navickienė*

*Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto
Policijos veiklos katedra
V. Putvinskio g. 70, LT-44211, Kaunas
Telefonas 8 (37) 303663
El. paštas: zaneta.navickiene@mruni.eu*

Anotacija. Šiame straipsnyje nagrinėjama ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo apibrėžties dilema. Nors žmogiškųjų išteklių valdymo sferoje profesionalumo kategorija nėra nauja, pastebimos inovatyvios idėjos konstruojant profesionalumo kategoriją. Todėl teigtina, jog šiuolaikinio profesionalumo apibrėžties dilemos ir aktualijų nagrinėjimas sąlygotas pasaulyje vyraujančių naujų idėjų apie inovatyviojo profesionalumo suvokimą ir reikšmę. Įsivyravusios „naujojo profesionalumo“ policijos veikloje nuostatos sudaro pagrįstas prielaidas išsamiau ir tiksliau nagrinėti profesionalumo ikiteisminiame tyrime kategoriją Lietuvoje, taip pat prognozuoti/projektuoti galimą jo turinį – komponentus, tuo pačiu sudaryti sąlygas tyrėjo profesinio identiteto vystymuisi. Straipsnį sudaro dvi dalys: pirmojoje dalyje nagrinėjama profesionalumo ikiteisminiame tyrime apibrėžtis ir vertinimo dimensijos. Antrojoje dalyje pristatoma galimi profesionalumo ikiteisminiame tyrime kompoziciniai elementai. Pritaikant modeliavimo nuostatas, ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo struktūra galėtų būti sudaryta iš santykinai trijų kompozicinių elementų: (1) aiškiai apibrėžtų reikalavimų užimti tyrėjo pareigas (kvalifikacija); (2) mechanizmo, kaip tobulinti turimą kompetenciją, ypatumų ir jų analizės; (3) turimų ir udytinių asmeninių savybių, kurios lemtų profesionalų tyrėjo pareigų atlikimą, visumos ir jų analizės.

Pagrindinės sąvokos: asmeninės savybės, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, kvalifikacija, kompetencija, profesionalumas

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Žmogiškųjų išteklių valdymo sferoje profesionalumo kategorija nėra nauja. Ji analizuojama ir šiuolaikiniame studijų procese¹. Profesionalumo kategorija orientuota į dvejoją raišką. Pirma, paslaugos gavėjo (vartotojo) lūkesčių tenkinimas. Kiekvienos institucijos ar individualaus asmens, kuriančio tam tikrą produktą, siekimas – suteikti aukščiausios kokybės paslaugas, patenkinti galutinio vartotojo (gavėjo) lūkesčius, būti įvertintam ir pripažintam vartotojo (paslaugos gavėjo). Antra, konkurencinės kovos pranašumo įgalinimas. Globalizacijos procesai visose gyvenimo sferose ir įnirtinga konkurencinė kova įgalina paslaugos davėją veikti profesionaliai, siekti kuo geriausio rezultato tam, kad galėtų įrodyti aukščiausios teikiamos paslaugos vertę. Šiuolaikinė profesionalumo

¹ Neve H., Lloyd H., Collett T. Understanding Students' Experiences of Professionalism Learning: A 'Threshold' Approach. *Teaching in Higher Education*. Volume 22, 2017 - [Issue 1](#). P. 92-108.

kategorija turėtų būti suprantama kiek plačiau – ne tik kokybiškos paslaugos ar kokybiško rezultato siekis. Šalia šių prielaidų svarbi profesionalumo turinio analizė. Neginčijama, jog profesionalumas – tai asmens kvalifikacija ir nuolatinis kompetencijos tobulinimas. Be šių dviejų komponentų neatsiejama profesionalumo struktūrinė dalis galėtų būti asmeninės savybės, orientuotos į konkrečią profesiją; įgalinančios būti veržliu, įgyvendinti planus ir nenuleisti rankų, kol bus pasiektas geriausias įmanomas rezultatas. Nagrinėjant profesionalumo struktūrą, verta pabrėžti holizmo požiūrio ypatumus ir galimą profesionalumo struktūrą laikyti kaip santykinę (plačiausiuoju supratimu holizmas yra filosofinis-mokslinis požiūris, kad visuma yra daugiau nei jos dalių suma²).

Tyrimo naujumas. Pastaruoju metu tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse policijos profesionalumo kategorija sulaukia vis didesnio dėmesio ir peržiūrima iš naujo. Kartais mokslo šaltiniuose net aptinkama sąvoka „naujasis policijos profesionalumas“, kuomet naujai pabrėžiami kertiniai policijos veiklos elementai: veiklos teisėtumas, darna, atskaitomybė ir inovatyvumas³. Taip vadinamasis ketvertukas (angl. k. „Accountability-Legitimacy-Innovation-Coherence“) unikalus tuo, kad kiekvienas šių elementų nėra naujas, tačiau policijos veikloje šių elementų visuma sudaro naują profesionalumo kategoriją⁴. Kituose mokslo šaltiniuose taip pat akcentuojamas inovatyvusis požiūris – žiniomis ir gebėjimais pagrįstas policijos darbas (knowledge based policing)⁵. Vėlgi, pagrįstai policijos profesionalumas akcentuojamas per tris inovatyvias grandis: valdžia, autonomija ir atskaitomybė (angl. k. „Authority-Autonomy-Accountability“)⁶. Profesionalumo struktūrai ir jos atskiriems elementams naujausioje mokslinėje literatūroje taip pat skiriama dėmesio. Pavyzdžiui, Slovėnijoje nagrinėtos asmeninės savybės, būtinos bendruomenės pareigūnui⁷. Lietuvoje dabartiniu metu jau buvo analizuojami teisininkų profesinės veiklos⁸, kai kurių teisėsaugos institucijų subjektų profesionalumo klausimai, pavyzdžiui, teisėjų⁹. Stebint ir analizuojant

² Levičev V. Holistinis požiūris į teisės tyrimus. Teisė. Nr. 95, 2015.

³ Stone Ch., Travis J. Toward a New Professionalism in Policing. 13 JIJIS 11 (2013).

⁴ Ten pat.

⁵ Gundhus H. I. Experience or Knowledge? Perspectives on New Knowledge Regimes and Control of Police Professionalism. Policing (2012) 7 (2): 178-194.

⁶ Kumari N., Sharma R. K. Pursuance of Core Principles of Police Reforms: A Critique. The Indian Police Journal. 2016. Vol. 63. No. 2-3. P. 7.

⁷ Banutai E., Pagon M., Podbregar I., Lobnikar B. Leadership Competencies for Policing Local Communities in Europe and Slovenia. Eleventh Biennial International Conference Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: Safety, Security and Social Control in Local Communities. Conference proceedings. University of Maribor, Ljubljana, Slovenia. P. 195-203.

⁸ Kiršienė J. Trimatė teisininko profesijos krizės problema. Jurisprudencija. 2015, 22(2). P. 191-205.

⁹ Navickienė Ž., Žiemelis D. Lietuvos teisėjų profesionalumo dimensijos: kvalifikacija, kompetencija ir asmeninės savybės. Vilniaus universitetas. Teisė. Nr. 97. 2015. P. 183-199.

situacija, kiek daug dėmesio skirta atskiriems tyrėjo veiklos klausimams (darbo krūviui, kvalifikaciniams reikalavimams, darbo užmokesčiui, kitoms organizacinėms aktualijoms), autorei kilo mintis pritaikant profesionalumo kategorijos analizę, tikslingai struktūrizuoti tyrėjo profesionalumo turinį. Nors ikiteisminio tyrimo veiksmingumo klausimai pabrėžiami¹⁰, kas pagrįstai manytina turint ryšį su profesionalumo ikiteisminiame tyrime kategorija, visgi iki šiol ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo turinys ir struktūra nebuvo išsamiai ir sąryšingai tarpusavyje analizuota. 2011-2012 metais autorės analizuotas tyrėjų kompetencijų diskursas, 2013 metais buvo pirmas bandymas mokslinių tyrimų pagrindu panagrinėti ikiteisminio tyrimo asmenines savybes ir pagrįsti jų svarbą tyrėjo profesionalumo kontekste¹¹, 2016 metais analizuota ir pabrėžiama vadybinių kompetencijų svarba ikiteisminiame tyrime¹².

Tyrimo objektas – ikiteisminio tyrimo pareigūno (tyrėjo) profesionalumo apibrėžtis ir turinys.

Tyrimo tikslas – pristatant tyrėjo profesionalumo struktūrą, išanalizuoti jo turinį.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami du pagrindiniai **tyrimo uždaviniai**:

1. Pagrįsti ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo apibrėžtį ir struktūrą.
2. Išanalizuoti tyrėjo profesionalumo turinį.

Tyrimo metodai. Dokumentų turinio ir mokslinės literatūros analizės metodu siekta išanalizuoti policijos veiklos planų ir ataskaitų turinį, taip pat mokslo darbų (disertacijų, mokslo straipsnių) nuostatas apie policijos veiklos, ikiteisminio tyrimo veiksmingumą formuojant profesionalumo ikiteisminiame tyrime apibrėžtį ir analizuojant šią kategoriją. Taikant dokumentų turinio ir mokslinės literatūros analizės metodą, buvo nagrinėjama profesionalumo apibrėžtis, su profesionalumu susijusios kategorijos: kvalifikacija, kompetencija, asmeninės savybės ir įvertinamas jų turinys. Taip pat buvo analizuojami šiuolaikiniai užsienio šalių mokslininkų požiūriai į „naująjį profesionalumą“. Tyrimo metu taip pat buvo naudojamas modeliavimas¹³ – struktūrizuoti profesionalumo komponentai modeliuojami ikiteisminiame tyrime ir formuojamas galima ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo struktūra ir turinys.

¹⁰ Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2015-2017 metų strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>.

¹¹ Plačiau žr. Navickienė Ž., Izotovas A. Ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo dimensijos: profesinė kompetencija ir asmeninės savybės. Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Nr. 10. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 146-163.

¹² Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija. Autorių kolektyvas. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016.

¹³ Modelis abstrakčiu būdu parodo socialinio reiškinių ryšius, t. y. ryšius tarp sistemos elementų. Socialinio procesų modeliai nebūtinai tiksliai atspindi tikrąjį pasaulį, bet gali tapti įrankiu supaprastinant ir bandant suvokti socialinės tikrovės mechanizmus. Plačiau apie modeliavimą žr. Guogis A. Modeliavimo reikšmė socialiniame moksle. Viešoji politika ir administravimas Nr. 3. 2002. P. 20.

PROFESIONALUMO IKITEISMINIAME TYRIME APIBRĖŽTIS IR VERTINIMO DIMENSIJOS

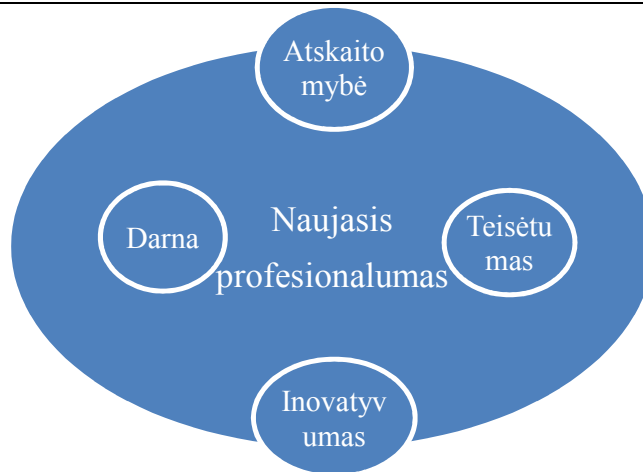
Pastaraisiais metais profesionalumas ikiteisminiame tyrime buvo pabrėžiamas, akcentuojamas įvairiose mokslinėse praktinėse konferencijose, mokslo šaltiniuose, ataskaitose¹⁴. Pavyzdžiui, Policijos departamento 2016-2018 metų strateginiame veiklos plane numatyta stiprinti policijos pareigūnų motyvaciją ir gebėjimus užtikrinant viešąją tvarką ir nusikalstamų veikų tyrimą¹⁵. Panašūs teiginiai, orientuoti į siekiamybę stiprinti pareigūnų kompetenciją, pabrėžtini ir Policijos departamento 2015-2017 metų strateginiame veiklos plane: siekti pertvarkyti kriminalinės policijos padalinius, didinti kriminalinės policijos padalinių pareigūnų gebėjimus ir stiprinti jų motyvaciją dirbti¹⁶. Profesionalumas akcentuojamas kaip kompetencijos, tam tikrų gebėjimų stiprinimas, ikiteisminio tyrimo veiksmingumo didinimas. Tačiau vienok, stokojama aiškesnio profesionalumo turinio detalizavimo: kas struktūriškai sudarytų profesionalumą ikiteisminiame tyrime. Todėl teigtina, jog pastaruosiu metu pati profesionalumo samprata nebuvo detalizuojama, juolab profesionalumo turinys. Tačiau profesionalumo kategorija tapo itin aktuali pastaraisiais metais, kai iškilo diskusijų, kaip pasiekti ar sustiprinti profesionalumą. Todėl autorės manymu, svarbiausia atraminė grandis – apibrėžti profesionalumo ikiteisminiame tyrime kategoriją, pristatyti jo komponentus, t. y. profesionalumo turinį.

Jau buvo paminėta, jog naujasis policijos profesionalumo konceptas galėtų būti sudarytas iš keturių elementų (žr. 1 pav.). Šių keturių elementų junginys įvertinant naujojo profesionalumo būtinumą policijos veikloje rodo, jog profesionali policijos veikla remiasi ne tik teisės aktais (teisėtumo užtikrinimas), bet ir veikia harmoningai, pagrįstai įgyvendinant bendradarbiavimo principą (darnumas), taikydami šiuolaikiškus metodus ir priemones (inovatyvumas), taip pat policija už veiklos rezultatus yra atskaitinga, informuojama visuomenė (atskaitomybė).

¹⁴ Plačiau žr. Policijos veiklos strateginius planus: Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2016-2018 metų strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>. Taip pat žr. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2015-2017 metų strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>.

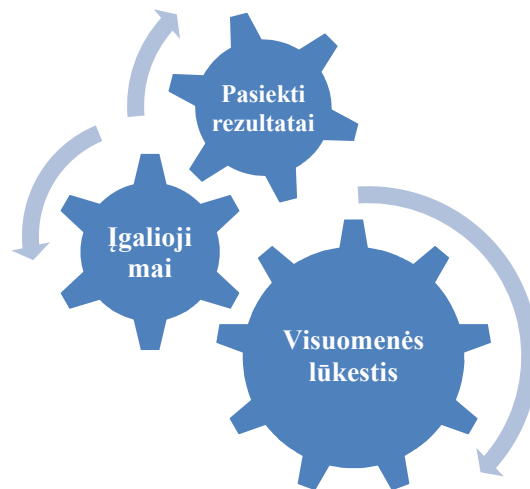
¹⁵ Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2016-2018 metų strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>

¹⁶ Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2015-2017 metų strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>.

1 pav. „Naujojo profesionalumo“ konceptas policijos veikloje (sudaryta remiantis autorių Stone Ch., Travis J. medžiaga)

Autorės manymu, profesionalumo ikiteisminiame tyrime dimensija galėtų būti vertinama trejopai (žr. 2 pav.): pirma, kaip kokybiškas pavestų įgaliojimų vykdymas (kokybinis rodiklis); antra, kaip pasiektas rezultatas (kiekybinis rodiklis), trečia, kaip paslaugos gavėjo (visuomenės) požiūris į atliktą darbą ir pasiektus rezultatus (lūkesčių pateisinimas, santykinė kokybinio ir kiekybinio rodiklių išraiška).

2 pav. Profesionalumo ikiteisminiame tyrime vertinimo dimensijos

Tokios profesionalumo ikiteisminiame tyrime dimensijos yra tikslingos: kiekviena jų gali būti pamatuojama ir pateikiama tam tikra vertinimo išraiška (žr. 3 pav.). Pirma, kokybiškas pavestų įgaliojimų vykdymas galėtų būti vertinamas per ikiteisminio tyrimo pareigūno

kompetencijos apibrėžtį. Tai galėtų būti vykdoma nuolat, atsižvelgiant į ikiteisminio tyrimo pareigūno pareigybės aprašymo turinį, taip pat keliamus reikalavimus atsižvelgiant į Kompetencijos aprašo¹⁷ reikalavimus, taip pat kasmet, metinio vertinamojo pokalbio metu¹⁸. Pažymėtina, jog analizuojant policijos mokslo raidą, kasmetinė atestavimo tvarka buvo vykdoma jau seniai. Tarpukario Lietuvoje kiekvieno policijos pareigūno tarnybinė veikla kasmet buvo labai reikliai, principingai vertinama pirmiausia pagal pareigūno moralinių vertybių kriterijus¹⁹. Antra, pasiektas rezultatas galėtų būti pamatuojamas per pasiektus darbo rodiklius (iširtas nusikalstamas veikas). Pavyzdžiui, 2016 metais policija ištyrė 57,2 procento policijos registruotų nusikalstamų veikų, 2015 m. policija ištyrė 54,9 procento registruotų nusikalstamų veikų, 2014 m. – 55,7 procento, 2013 metais – 54,4 procento²⁰. Trečia, visuomenės požiūris į ikiteisminio tyrimo pareigūno veiklą galėtų būti pamatuojamas per visuomenės pasitikėjimo policija rodiklį. Pavyzdžiui, kiekvienais metais atliekama visuomenės apklausa apie policijos veiklą – 2016 metais atliktos apklausos duomenimis, 74 procentai visuomenės pasitiki Lietuvos policija²¹. Pažymėtina, jog pasitikėjimo klausimai konkrečios profesijos atstovais analizuoti ir Lietuvos mokslininkų. J. Kiršienė, nagrinėdama teisininkų veiklos ypatumus, taip pat pabrėžė visuomenės nepasitikėjimo teisininkais dimensiją: „Teisininko profesijos krizė pasauliniame diskurse yra vertinama kaip trimatė problema, susidedanti iš teisininkų profesijos vertybių kaitos, visuomenės nepasitikėjimo teisininkais ir pačių teisininkų nepasitenkinimo savo profesija“²². Pabrėžtina, jog užsienio šalyse nagrinėjant policijos profesionalumo kategoriją, taipogi vertintina policijos ir visuomenės sąveika, akcentuojamas būtinumas stiprinti šį ryšį²³.

¹⁷ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

¹⁸ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2014 m. gegužės 6 d. įsakymas Nr. 5-V-402 „Dėl Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. balandžio 26 d. Nr. 5-V-362 „Dėl metinio policijos pareigūnų įvertinimo pokalbio atlikimo taisyklių ir metodinių metinio policijos pareigūnų įvertinimo pokalbio rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“.

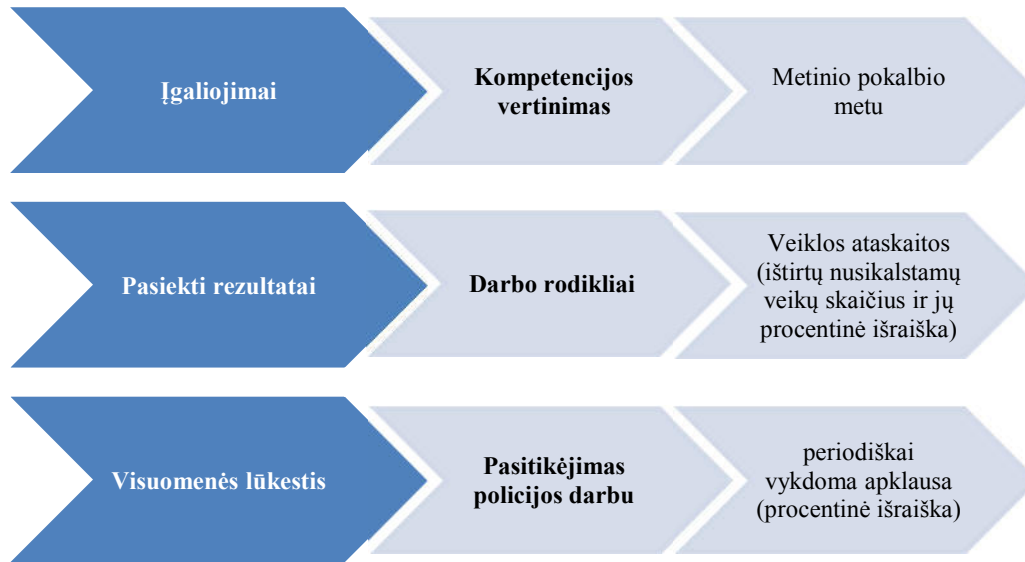
¹⁹ Mančinskas Č. Policijos mokslas tarpukario Lietuvoje. Jurisprudencija, 2002, t. 35(27). P. 26–34.

²⁰ Iširtų nusikalstamų veikų skaičius paprastai yra vienas iš rodiklių policijos veiklos ataskaitose. Plačiau žr. 2015 metų policijos veiklos apžvalga. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>. Taip pat žr. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>. Taip pat žr. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2013 metų veiklos ataskaita. [žiūrėta 2017-01-23]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>. Taip pat žr. 2016 metų policijos veiklos apžvalga [žiūrėta 2017-03-06]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>

²¹ Apie visuomenės pasitikėjimą policija 2004-2016 metais plačiau žr. 2016 metų policijos veiklos apžvalga [žiūrėta 2017-03-06]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>

²² Kiršienė J. Trimatė teisininko profesijos krizės problema. Jurisprudencija. 2015, 22(2). P. 191.

²³ Gupta K. N. Police Professionalism: Emerging New Challenges in Changing Scenario. The Indian Police Journal. 2016. Vol. 63. No. 2-3. P. 69.

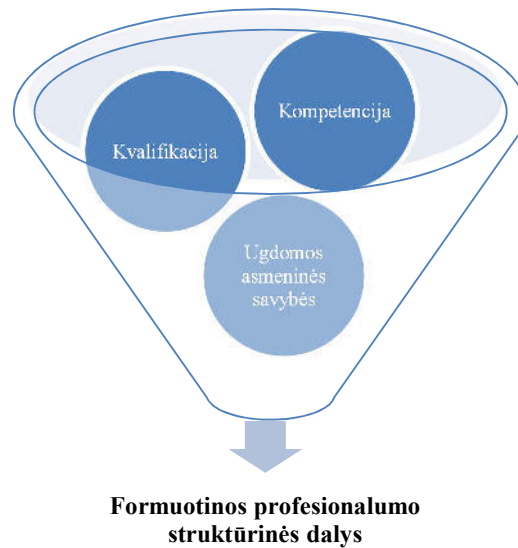
3 pav. Profesionalumo ikiteisminiame tyrime vertinimo dimensijų ir galimų jų pamatavimo rodiklių išraiška

Teigtina, jog profesionalumo ikiteisminiame tyrime turinys pasižymi diskretiškumu. Tikslingas siekis konkretizuoti ir susisteminti profesionalumo turinį leistų aiškiau formuoti profesionalaus ikiteisminio tyrimo tyrėjo parengties apibrėžtį. Todėl įvertinus profesionalumo dimensijas ikiteisminiame tyrime, antroje dalyje nagrinėsime profesionalumo turinį ir identifikuosime jo kompozicinius elementus.

PROFESIONALUMO IKITEISMINIAME TYRIME STRUKTŪRA IR TURINYS

Profesionalumo apibrėžties analizė yra labai svarbi, nes ji leistų aiškiai suprasti, kas sudaro profesionalumo turinį. Siekiant suvokti profesionalumo ikiteisminiame tyrime galimybes, svarbu pateikti galimus (prognozuojamus) komponentus (struktūrą). Mūsų manymu, profesionalumą galėtų sudaryti trys pagrindiniai elementai: ikiteisminio tyrimo pareigūno kvalifikacija, kompetencija ir asmeninės savybės (žr. 4 pav.).

Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos aktualijos buvo nagrinėtinos kaip svarbios prielaidos, užtikrinančios efektyvesnę ikiteisminio tyrimo organizavimą. Jau buvo konstatuota, jog aiškūs kvalifikaciniai reikalavimai, keliami ikiteisminio tyrimo pareigūnui, leistų sudaryti fundamentalią žinių ir gebėjimų visumą, reikalingą pradedančiajam dirbti ikiteisminiame tyrime, konkrečioms pareigoms užimti.

4 pav. Profesionalumo ikiteisminiame tyrime galimos struktūrinės dalys

Pabrėžtina, jog nėra vieningo unifikuoto teisės akto, kuriame būtų apibrėžti ikiteisminio tyrimo pareigūnui keliami kvalifikaciniai reikalavimai. Tyrėjų kvalifikaciniai reikalavimai paprastai pažymimi konkrečiuose pareigybių aprašymuose. Šiuo atveju vertinant tyrėjus kaip ikiteisminio tyrimo subjektus ir analizuojant jų kvalifikacinių reikalavimų apibrėžtį, stokojava tokio teisės akto, kadangi tiek prokurorų, tiek teisėjų (ikiteisminio tyrimo teisėjų) kvalifikaciniai reikalavimai yra apibrėžti konkrečiame teisės akte – Lietuvos Respublikos teismų įstatyme²⁴ ar atitinkamai Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme²⁵.

Analizuojant ikiteisminio tyrimo subjektų – tyrėjų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo teisėjų – kompetencijos turinį, pabrėžtina, jog šių subjektų kompetencijų turinys yra pakankamai aiškiai ir konkrečiai identifikuotas konkrečiuose teisės aktuose, pavyzdžiui, prokurorų kompetencija – tiek Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme, tiek Prokurorų kompetencijų nuostatuose²⁶. Jau minėta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno bendrosios ir profesinės kompetencijos išdėstytos Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų

²⁴ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas Nr. I-480, priimtas 1994 m. gegužės 31 d. Valstybės žinios, 1994-06-17, Nr. 46-851.

²⁵ Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas Nr. I-599, priimtas 1994 m. spalio 13 d. Valstybės žinios, 1994-10-19, Nr. 81-1514.

²⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. I-290 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. balandžio 17 d. įsakymo Nr. I-141 "dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatų patvirtinimo" pakeitimo“.

kompetencijų apraše²⁷. Sisteminiis ir nuolatinis kompetencijos tobulinimas vertinant jau anksčiau minėto Kompetencijų aprašo nuostatas, padėtų tyrėjui nuolat, kryptingai ir tikslingai atnaujinti turimas žinias ir gebėjimus, esant būtinumui – įgyti naujų žinių ir gebėjimų, pritaikant inovacijas ikiteisminio tyrimo veikloje. Bendrųjų ir specialiųjų kompetencijų apibrėžtis svarbi tuo, kad leidžia identifikuoti būtiniausias žinias ir gebėjimus, reikalingus ikiteisminio tyrimo pareigūnui (žr. 5 pav.). 2016 metų policijos veiklos ataskaitoje numatyta, jog viena iš 2017 metų veiklos kryptių yra „stiprinti policijos darbuotojų motyvaciją ir tobulinti gebėjimus užtikrinant viešąją tvarką ir nusikalstamų veikų tyrimą“²⁸, o būtent:

- stiprinti policijos sistemos darbuotojų motyvaciją – skatinti dirbti našiau;
- diegti naujas technologijas, didinti valdymo efektyvumą – įgyvendinti technologijas, palengvinančias tyrimo procesus;
- patobulinti policijos pareigūnų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemą – peržiūrėti ir įvertinti, pagal poreikį keisti mokymo turinį atsižvelgiant į šių dienų veiklos problemas ir aktualijas.

Tai reiškia, jog ikiteisminio tyrimo pareigūnų kompetencijos tobulinimas – neatsiejama pareigūno profesionalumo stiprinimo pozicija, paremta siekiu kokybiškai vykdyti savo funkcijas visuomenės saugumo užtikrinimo srityje.

Minėtina, jog asmeninės savybės turėtų būti pripažįstamos kaip svarbi profesionalumo sudėtinė grandis. Tokią poziciją autorė pagrindžia ir kitų mokslininkų pateikta nuomone. J. Piwowarski vertybių svarbą akcentuoja saugumo kultūros kontekste²⁹. Kultūros sampratos analizėje išryškina ne tik žinios, gebėjimai, įstatymai, papročiai, bet ir moraliniai vertybiniai aspektai³⁰. J. Kiršienė teigia, jog, teisininkų padaryti „nusižengimai ir kiti teisininkų etikos pažeidimai bei darbo kokybė labai priklauso ne tik nuo kiekvieno teisininko profesionalo kompetencijos, bet ir nuo jo psichologinės būsenos bei gebėjimo susidoroti su itin atsakingo darbo keliamais streso, įtampos, skubos bei psichologinio spaudimo iššūkiais“³¹. Tai reiškia, jog be bendrųjų ir specialiųjų kompetencijai keliamų reikalavimų svarbios ir asmeninės nuomonės, pozicijos, vertinimai, tam tikros savybės, leidžiančios tam tikrose situacijose veikti

²⁷ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

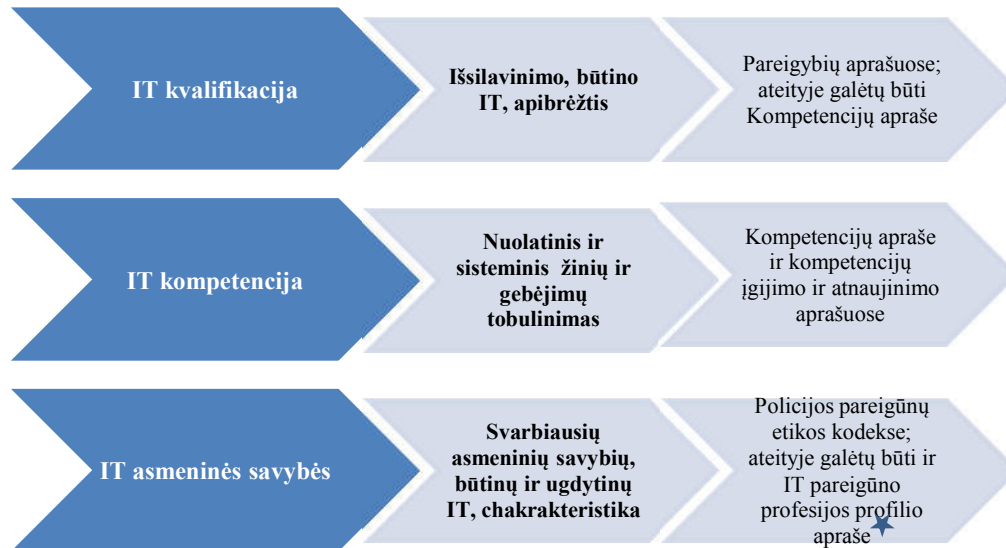
²⁸ 2016 metų policijos veiklos apžvalga [žiūrėta 2017-03-06]. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>

²⁹ Piwowarski J. Three Pillars of Security Culture. Security Culture. Science-Practice-Review. Nr. 23, 2016 (22-32). P. 22-31.

³⁰ Ten pat. P. 23.

³¹ Kiršienė J. Trimatė teisininko profesijos krizės problema. Jurisprudencija. 2015, 22(2). P. 200.

teisingai, pagrįstai, operatyviai ir t.t. Ikitiesminio tyrimo pareigūnui būtinos asmeninės savybės aprašytos Policijos pareigūnų etikos kodekse³². Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso tikslas – suteikti policijos pareigūnui dorovinius orientyrus, padėti formuoti doroviniams poreikiams, stiprinti pareigūno autoritetą visuomenėje³³. Neginčijama, jog būtinų asmeninių savybių identifikavimas padėtų ikitiesminio tyrimo pareigūnui stiprinti profesionalaus tyrėjo įvaizdį. Todėl tokios asmeninės savybės galėtų būti detalizuojamos ir konkrečiau aprašytos ikitiesminio tyrimo pareigūno profesijos profilio apraše. Tokio aprašo sukūrimas taptų svarbiu dokumentu, kuriame būtų pateikta svarbiausių asmeninių savybių, būtinų ir ugdytinų ikitiesminio tyrimo veikloje, charakteristika (žr. 5 pav.).

(★IT – ikitiesminis tyrimas. Pareigūno profesijos profilio aprašas nėra sukurtas, tačiau jo sukūrimas būtų svarbus identifikuojant svarbiausias turimas ir ugdytinas asmenines savybes, būtinas ikitiesminiame tyrime)

5 pav. Galimos profesionalumo ikitiesminiame tyrime struktūrinių dalių, turinio ir formalizavimo būdų sąsajos

Nagrinėjant Lietuvos tarpukario policijos mokslo istoriją, taip pat buvo pažymima, jog svarbiausia buvo sąžiningai ir atsakingai atlikti tarnybinės pareigas, todėl aliekant tarnybines atestaciją, buvo vertinamas policijos pareigūno intelektas, moralė, elgesys, stropumas, įtaka valdiniam, arba autoritetas, polinkiai, neigiamos bei kitos dorovinio pobūdžio savybės³⁴. Todėl

³² Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. V-347 “Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo”.

³³ Ten pat.

³⁴ Mančinskas Č. Policijos mokslas tarpukario Lietuvoje. Jurisprudencija, 2002, t. 35(27). P. 26–34.

teigtina, jog asmeninės savybės, jų lavinimas buvo neatsiejama profesionalaus pareigūno ugdymo dalis. Kaip teigiama, šalyje veikusi palyginti efektyvi policijos pareigūno asmenybės ugdymo sistema, taip pat savišvietos ir saviugdros būdu lavinamas profesionalumas, kultūrinis ir intelektualinis išprusimas³⁵.

Asmeninių savybių, būtinų ikiteisminio tyrimo pareigūnui, analizė ir pasiekti rezultatai jau leido konstatuoti, jog ne bet kokios savybės, o tik tos, kurios įtakotų veiklos operatyvumą, teisėtumą, šiuolaikišką komunikaciją, planavimą, veiklos organizavimą³⁶. Tyrėjo asmeninių savybių ir gebėjimų aktualizavimas – nauja, besivystanti tarpdisciplininė pobūdį turinti sritis, apimanti psichologijos, edukologijos, vadybos, kriminalistikos žinias, bandanti vis plačiau įsitvirtinti šiuolaikinės kriminalistikos taktikos kontekste – ikiteisminio tyrimo organizavimo turinyje, kaip suformuota prielaida efektyvesniam ikiteisminio tyrimo veiklos organizavimui. Atlikto tyrimo, kuriame dalyvavo ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir studentai (ikiteisminio tyrimo ir proceso bei teisės ir policijos studijų programų studentai), rezultatai parodė, jog svarbiausios asmeninės savybės ir gebėjimai, būtini ikiteisminio tyrimo pareigūnui, yra šie: (1) nešališkumas, (2) planavimo ir organizavimo gebėjimai, (3) patikimumas (emocinis stabilumas), (4) teisingumas, (5) analitiniai gebėjimai. Tai reiškia, jog asmeninių savybių, būtinų ikiteisminiame tyrime, ugdymas įtakoja ir profesionalumo lygį. Todėl pagrįstai teigiame, jog asmeninės savybės – svarbi ir tikrai neturėtų būti diskretiška profesionalumo ikiteisminiame tyrime struktūrinė dalis. Ir sutiktina su pozicija, jog teikiant teisinį išsilavinimą kur kas didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas ne tik specialiųjų kompetencijų, bet ir emociniam bei socialiniam intelektui būdingų gebėjimų ugdymui³⁷. Tai patvirtinama ir kitų autorių atliktų tyrimų rezultatais – emocinis stabilumas taip pat vertinamas kaip viena iš svarbiausių savybių, būtinų policijos darbe³⁸.

Nagrinėdama ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo struktūrą, autorė pagrįstai teigia, jog tyrėjo profesionalumo turinį galėtų sudaryti trys komponentai: (1) aiškiai apibrėžti reikalavimai užimti tyrėjo pareigas (kvalifikacija); (2) mechanizmo, kaip tobulinti turimą

³⁵ Ten pat. P. 35.

³⁶ Plačiau žr. Navickienė Ž., Kairienė I. The Attitude towards the Individual Qualities and Abilities of an Officer of Pre-Trial Services –Establishing the Profile of Investigator's Profession. Eleventh Biennial International Conference Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: Safety, Security, and Social Control in Local Communities. Conference proceedings. University of Maribor, Ljubljana, Slovenia. P. 377-394.

³⁷ Kiršienė J. Trimatė teisininko profesijos krizės problema. *Jurisprudencija*. 2015, 22(2). P. 202-203.

³⁸ Banutai E., Pagon M., Podbregar I., Lobnikar B. Leadership Competencies for Policing Local Communities in Europe and Slovenia. Eleventh Biennial International Conference Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: Safety, Security, and Social Control in Local Communities. Conference proceedings. University of Maribor, Ljubljana, Slovenia. P. 200.

kompetenciją, ypatumai ir jų analizė; (3) asmeninių savybių, kurios lemtų profesionalų tyrėjo pareigų atlikimą, visuma ir jų analizė. Ši struktūra pateikiama susistemintus įvairias ikiteisminio tyrimo organizavimo aktualijas ir remiantis 2011-2016 metais atliktų mokslinių tyrimų rezultatais analizuojant ikiteisminio tyrimo pareigūno veiklą. Pažymėtina, jog ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo apibrėžtis ir jo turinio analizė būtų tikslinga, nes (1) leistų aiškiai ir išsamiai formuoti formaliuosius kriterijus, būtinus tyrėjo veiklai vykdyti; (2) nuolat užtikrintų nenutrūkstamą, kryptingą kompetencijos tobulinimą; (3) leistų įvertinti, kokių asmeninių savybių visuma padėtų šiame darbe ir kaip tokias savybes ugdyti. Galiausiai tai padėtų sudaryti ikiteisminio tyrimo pareigūno (tyrėjo) profesijos profilį ir suprasti, koks gi profesionalus darbuotojas reikalingas ikiteisminiame tyrime. Šių kompozicijų visuma taip pat leistų užtikrinti tyrėjo profesinio identiteto vystymąsi.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Šiuolaikinio profesionalumo apibrėžties dilemos ir aktualijų nagrinėjimas sąlygotas pasaulyje vyraujančių naujų idėjų apie inovatyvųjį profesionalumo suvokimą ir reikšmę. Įsivyravusios „naujojo profesionalumo“ policijos veikloje nuostatos sudaro pagrįstas prielaidas išsamiau ir Lietuvoje nagrinėti profesionalumo ikiteisminiame tyrime kategoriją ir prognozuoti galimą jo turinį. Kita vertus, ikiteisminio tyrimo organizavimo veiksmingumo (efektyvumo) problematika – neatsiejama nusikalstamų veikų tyrimo aktualija, todėl profesionalumo analizė pirmiausia siejama ir su veiksmingu, efektyviu nusikalstamų veikų tyrimu.

Pritaikant modeliavimo galimybes, jau anksčiau nagrinėtų kai kurių profesijų – teisėjų, advokatų – profesionalumo struktūras, holistiniu požiūriu būtų galima teigti, jog ikiteisminio tyrimo tyrėjo profesionalumo struktūra santykinai galėtų būti sudaryta iš trijų kompozicinių elementų: (1) aiškiai apibrėžtų reikalavimų užimti tyrėjo pareigas (kvalifikacija); (2) mechanizmo, kaip tobulinti turimą kompetenciją, ypatumų ir jų analizės; (3) turimų ir ugdytinų asmeninių savybių, kurios lemtų profesionalų tyrėjo pareigų atlikimą, visumos ir jų analizės.

Tikslingas siekis konkretizuoti ir susisteminti profesionalumo turinį leistų aiškiau formuoti profesionalaus ikiteisminio tyrimo tyrėjo pareigų apibrėžtį. Siūlytina ikiteisminio tyrimo pareigūnui keliamus kvalifikacinius reikalavimus apibrėžti viename teisės akte – tai galėtų būti apibrėžta Kompetencijų apraše. Tyrėjo profesinio identiteto apibrėžčiai formuoti ateityje taip pat būtų tikslinga sudaryti ikiteisminio tyrimo pareigūno profesijos profilį, kuriame būtų identifikuotos ikiteisminiame tyrimui svarbiausios reikalingos ir ugdytinos asmeninės savybės ir aprašyta jų charakteristika.

LITERATŪRA

1. Banutai E., Pagon M., Podbregar I., Lobnikar B. Leadership Competencies for Policing Local Communities in Europe and Slovenia. Eleventh Biennial International Conference Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: Safety, Security, and Social Control in Local Communities. Conference proceedings. University of Maribor, Ljubljana, Slovenia.
2. Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija. Autorių kolektyvas. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2016.
3. Gundhus H. I. Experience or Knowledge? Perspectives on New Knowledge Regimes and Control of Police Professionalism. *Policing* (2012) 7 (2): 178-194.
4. Guogis A. Modeliavimo reikšmė socialiniame moksle. *Viešoji politika ir administravimas* Nr. 3. 2002.
5. Gupta K. N. Police Professionalism: Emerging New Challenges in Changing Scenario. *The Indian Police Journal*. 2016. Vol. 63. No. 2-3.
6. Kiršienė J. Trimatė teisininko profesijos krizės problema. *Jurisprudencija*. 2015, 22(2).
7. Kumari N., Sharma R. K. Pursuance of Core Principles of Police Reforms: A Critique. *The Indian Police Journal*. 2016. Vol. 63. No. 2-3.
8. Levičev V. Holistinis požiūris į teisės tyrimus. *Teisė*. Nr. 95, 2015.
9. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2004 m. liepos 16 d. įsakymas Nr. V-347 „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo“.
10. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.
11. Lietuvos policijos generalinio komisario 2014 m. gegužės 6 d. įsakymas Nr. 5-V-402 „Dėl Lietuvos policijos generalinio komisaro 2011 m. balandžio 26 d. Nr. 5-V-362 „Dėl metinio policijos pareigūnų įvertinimo pokalbio atlikimo taisyklių ir metodinių metinio policijos pareigūnų įvertinimo pokalbio rekomendacijų patvirtinimo“ pakeitimo“.
12. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. I-290 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. balandžio 17 d. įsakymo Nr. I-141 "Dėl Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatų patvirtinimo" pakeitimo“.
13. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas Nr. I-599, priimtas 1994 m. spalio 13 d. Valstybės žinios, 1994-10-19, Nr. 81-1514.
14. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas Nr. I-480, priimtas 1994 m. gegužės 31 d. Valstybės žinios, 1994-06-17, Nr. 46-851.
15. Mančinskas Č. Policijos mokslas tarpukario Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 2002, t. 35(27).
16. Navickienė Ž., Izotovas A. Ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo dimensijos: profesinė kompetencija ir asmeninės savybės. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*. Nr. 10. Kaunas: Mykolo Romerio universitetas, 2013. P. 146-163.
17. Navickienė Ž., Žiemelis D. Lietuvos teisėjų profesionalumo dimensijos: kvalifikacija, kompetencija ir asmeninės savybės. *Vilniaus universitetas. Teisė*. Nr. 97. 2015. P. 183-199.
18. Navickienė Ž., Kairienė I. The Attitude towards the Individual Qualities and Abilities of an Officer of Pre-Trial Services –Establishing the Profile of Investigator’s Profession. Eleventh Biennial International Conference Criminal Justice and Security in Central and Eastern Europe: Safety, Security and Social Control in Local Communities. Conference proceedings. University of Maribor, Ljubljana, Slovenia. P. 377-394.
19. Neve H., Lloyd H., Collett T. Understanding Students’ Experiences of Professionalism Learning: A ‘Threshold’ Approach. *Teaching in Higher Education*. Volume 22, 2017 - Issue 1. P. 92-108.
20. Piwowski J. Three Pillars of Security Culture. *Security Culture. Science-Practice-Review*. Nr. 23, 2016 (22-32). P. 22-31.
21. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2016-2018 metų strateginis veiklos planas. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>

22. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2015-2017 metų strateginis veiklos planas. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2534>.
23. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2014 metų veiklos ataskaita. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>
24. Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos 2013 metų veiklos ataskaita. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>.
25. Stone Ch., Travis J. Toward a New Professionalism in Policing. 2013, 13 JIJIS 11.
26. 2015 metų policijos veiklos apžvalga. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>
27. 2016 metų policijos veiklos apžvalga. Prieiga internetu: <http://www.policija.lt/index.php?id=2875>

DEFINITION DILEMMA OF PRE-TRIAL INVESTIGATOR'S PROFESSIONALISM IN PRE-TRIAL INVESTIGATION (OR WHAT IS THE VALUE OF PROFESSIONALISM?)

Žaneta Navickienė*

Mykolas Romeris university

Summary

The professionalism category is not new in the sphere of human resource management. Modern professional category should be understood more widely: this is an important analysis of professionalism content. Professionalism – is a personal qualification and continuous competence development. In addition to these two components the integral structural part of professionalism could be personal qualities, focused on a particular profession; enabling a person to achieve the best result.

Monitoring and analyzing the situation, a little bit more attention is paid to the individual activity issues of the investigator (workload, qualification requirements, wage and other organizational concerns), the author had the idea to purposefully structure the content of investigator professionalism (after adapting the modeling provisions, and analyzing the professionalism categories).

When examining the structure of pre-trial investigator's professionalism, the author rightly states that the investigator's professionalism content could consist of three components: (1) clearly defined requirements to hold investigator's office (qualification); (2) features and analysis of a mechanism showing how to improve the existing expertise, (3) the whole and analysis of personal qualities (which the investigator possess and some still to be acquired) that would influence the professional execution of investigator's duties. This structure is presented after the systemization of various examples of pre-trial organization issues on the basis of the results of the research carried out in 2011-2016, which analyzed the activities of pre-trial investigator. It should be noted that the definition of pre-trial investigator's professionalism and its content analysis would be appropriate, because (1) it would allow to form clearly and comprehensively the formal criteria necessary for the investigator's activities; (2) it would ensure continuous, targeted competency development; (3) it would allow to evaluate what would be the whole of personal qualities helping in this work and how such qualities should be developed. Finally, it would help to compose the professional profile of pre-trial investigator and understand what kind of professional staff is required in pre-trial investigation.

Keywords: competence, qualification, personal qualities, pre-trial investigator, professionalism

Žaneta Navickienė*, socialinių (teisės) mokslų daktarė, Mykolas Romeris universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: vidaus saugumas, policijos pareigūnų kompetencija ir profesinis mokymas, ikitiesminio tyrimo organizavimas.

Žaneta Navickienė*, PhD, Associate Professor of Police Activities Department, Public Security Faculty of Mykolas Romeris university. Research interests: internal security, police competence and vocational training, organizing of pre-trial investigation.